

Türkiye’de Yem Bitkileri ve Karma Yem Üretimi

Enver Ken* ve Arif Semerci

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Çanakkale, Türkiye

Özet

Hayvanların beslenmesi için kaba yem ve karma yem üretiminin yeterli düzeyde olması oldukça önemlidir. Bununla birlikte hayvancılık faaliyetinin %70 gibi büyük bir kısmını yem masrafları oluşturmaktadır. Türkiye’de yem bitkileri üretimi yıldan yıla artış göstermesine rağmen kaba yemin karşılama oranı %60-70 seviyelerinde kalmaktadır. Karma yem üretiminde ise hammadde ihtiyacının önemli kısmı ithalat yoluyla karşılanmaktadır. Öyle ki 2022 yılında karma yem ve yem hammadde ithalatı 5 milyar ABD doları seviyesinde dış ticaret açığı vermiştir. Türkiye'nin hayvan varlığını besleyebileceği, yani kendine yeterliliği ön planda tutan politikalara öncelik verilmesi gerekmektedir. Kaba yem ihtiyacının karşılanması için yem bitkilerinin üretimi artırılmalı ve bunun için son yıllarda birim fiyatlarında önemli değişiklikler yaşanmadığı tarımsal desteklerin gözden geçirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, mera, yaylak ve kışlakların ıslah edilerek otlatma kapasitesi ve verimlerinin artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Karma yem sektörünün dışa bağımlılığın azaltılması için önemli yem hammaddelerinden olan tahıl ve yağlı tohumlu bitkilerin üretiminin artırılmasına öncelik veren politikalara yer verilmelidir. Bu politikaların oluşturulurken uluslararası rekabet koşulları göz önünde bulundurulmalı ve yem bitkileri ile diğer stratejik ürünlerin arzında sorunlar yaratmayacak üretim planlamaları ve destekleme politikaları benimsenmelidir.

Anahtar Kelimeler: Hayvancılık, Yem Bitkileri, Kaba Yem, Karma Yem, Kendine Yeterlilik, Destekleme Politikası

Forage Crops and Compound Feed Production in Turkey

Abstract

The sufficient production of roughage and compound feed is crucial for the nutrition of animals. Additionally, feed expenses constitute a significant portion, approximately 70%, of livestock farming activities. Although there has been an increase in the production of forage crops in Turkey over the years, the self-sufficiency rate for roughage remains at around 60-70%. In the production of compound feed, a significant portion of the raw material requirement is met through imports. In fact, in 2022, the import of compound feed and feed ingredients resulted in a trade deficit of 5 billion US dollars. It is essential for Turkey to prioritize policies that focus on self-sufficiency, enabling the country to feed its livestock population. In order to meet the need for roughage, the production of forage crops should be increased, and for this, agricultural supports that have not experienced significant changes in unit prices in recent years should be reviewed. In addition, there is a need to increase the grazing capacity and yields by improving the pastures, summer pastures and winter pastures. To reduce the dependency of the compound feed sector on imports, priority should be given to policies that aim to increase the production of important feed ingredients such as grains and oilseed crops. While formulating these policies, it is important to consider international competitive conditions and adopt production planning and support policies that do not create issues in the supply of feed crops and other strategic products.

Keywords: Livestock, Forage Crops, Roughage, Compound Feed, Self-Sufficiency, Support Policy

Giriş

Hayvancılık sektörü, hızla artan insan nüfusunun et, süt ve yumurta gibi biyolojik değeri yüksek besin maddesi ihtiyaçlarını karşılayarak, dengeli beslenmesinde önemli rol oynamaktadır (Ergün ve Bayram, 2021). Hayvansal ürünlerin üretimi ise hayvanların beslenmesini sağlayacak yemin tedarik edilmesiyle mümkündür (Ertuş, 2019). Bu bağlamda hayvancılık sektöründe girdilerin büyük bir kısmını yem giderleri oluşturmaktadır (Aydın ve Sakarya, 2012; Seki ve Biler, 2016; Özkan, 2020).

Tandoğan (2014) broyler (etlik) piliç üretim maliyetlerini incelediği çalışmada yem masraflarının toplam masraflar içerisinde %67,44 pay aldığını tespit etmiştir. Yeni ve Dağdemir (2023) tarafından yapılan benzer bir çalışmada broyler piliç üretim masrafı içerisinde en büyük payı %82,76 ile yem masrafı oluşturduğunu saptamıştır.

Can (2015) tarafından Ankara ilinde sığır besiciliği faaliyetinde bulunan işletmelere yapılan çalışmada, toplam üretim masraflarının %23,53’ünü yem masrafının oluşturduğunu tespit etmiştir. Gözener ve Sayılı (2015)

tarafından Tokat ilinde yapılan benzer bir çalışmada üretim masraflarının %28,68'ini yem masrafları oluştururken, bu masrafların %47,82 kaba yemler, %52'18'ini ise karma (kesif) yemler oluşturmaktadır.

Semerci ve ark. (2015) Hatay ilinde süt sığırcılığı işletmelerini incelediği çalışmasında, yem masraflarının toplam masraflar içerisinde %51,77, değişken masraflar içerisinde ise %80,56 oranında pay aldığını saptamıştır. Aşkan ve Dağdemir (2016) tarafından TRA1 Düzey 2 Bölgesinde yer alan Erzurum, Erzincan ve Bayburt illerini kapsayan benzer bir çalışmada süt sığırcılığı işletmelerinin yem masrafları toplam üretim masraflarının %72,67'sini oluşturmaktadır. Alyeşil ve Gözener (2018) Tokat ilinde süt sığırcılığı yapan tarımsal işletmenin masraf unsurları arasında toplam masrafların %52,09'unu yem masrafları oluşturmakta olup, bu masrafların %50,16'sını süt yemi, %16,89'unu ise silajlık mısırın oluşturduğu tespit etmiştir.

Özalp ve Sayın (2018) tarafından Antalya ilinde küçükbaş (koyun ve keçi) hayvan işletmelerinin incelendiği çalışmada, yem masrafları değişken masrafların %80,11'ini, toplam masrafların ise %40,33'ünü oluşturduğu tespit edilmiştir. İncelenen işletmelerde toplam yem masraflarının %60'ını karma (kesif) yemler, %40'ını ise kaba yemler oluşturmaktadır. Ayrıca araştırma alanında yem bitkileri üretimi yapan 41 işletmeden sadece 2 tanesi yem bitkileri desteğinden yararlandığı bildirilmiştir.

Literatürden anlaşılacağı üzere hayvancılık sektörü için yem üretimi önemli ve bir o kadar maliyetli bir unsurdur. Bu nedenle yem bitkileri, kaba yem, karma yem ve yem hammaddesi üretimleri ön plana çıkmakta olup, bu üretimlerin durumlarını, sorunlarını ve uygulanan destekleme politikalarını inceleyen çalışmalar bulunmaktadır (Tekerli, 2010; Saygı ve Alarşlan, 2012; Aksu ve Dellal, 2016; Ağırbaş ve ark., 2017; Altıntaş ve ark., 2017; Çelikyurt ve ark., 2017; Özek, 2020).

Bu çalışmanın amacı, dünya genelinde ve Türkiye'de hayvan varlığına dikkat çekilerek Türkiye'de yem bitkileri ve karma yem üretiminin mevcut durumunun incelenmesi ve uygulanan politikalar hakkında değerlendirmeler yapılmasıdır.

Materyal ve Yöntem

Çalışmada kullanılan istatistik veriler; Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerinden elde edilmiştir. Bununla birlikte çalışmada konu ile ilgili kurum ve kuruluşların yayınları, araştırma makaleleri, tez ve raporlardan yararlanılmıştır. Çalışmada, 2000'li yılların başından 2021 yılına kadar olan 20 yıllık dönemde dünya genelinde ve Türkiye'de hayvan varlığının durumu ortaya konmuştur. Bu doğrultuda Türkiye'de yem bitkileri ve karma yem üretiminin mevcut durumu incelenerek yeterliliği ve uygulanan destekleme politikaları tartışılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Dünya'da ve Türkiye'de Hayvan Varlığı

Dünya'da 2021 yılında 1 milyar 733 milyon 235 bin büyükbaş hayvan bulunmaktadır. Bu hayvan varlığının %1,04'üne Türkiye ev sahipliği yapmaktadır. Dünya'daki büyükbaş hayvan varlığı 2001-2004 yıllarından 2021 yılına kadar %14,77 artarken, bu oran Türkiye'de %74,18 olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılından bir önceki yıla göre hem dünya genelinde hem de Türkiye'de büyükbaş hayvan varlığında önemli bir değişiklik olmadığı görülmektedir (Çizelge 1).

Dünya'da 2021 yılında 2 milyar 396 milyon 135 bin küçükbaş hayvan bulunmaktadır. Bu hayvan varlığının %2,40'mı Türkiye oluşturmaktadır. Dünya'daki küçükbaş hayvan varlığı 2001-2004 yıllarından 2021 yılına kadar %29,93 artarken, bu oran Türkiye'de %71,90 olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılından bir önceki yıla göre küçükbaş hayvan varlığında dünya genelinde önemli bir değişiklik görülmezken, Türkiye'de %6,30 oranında artış yaşanmıştır (Çizelge 1).

Türkiye'de 2023 yılı başları itibariyle kayıtlı büyükbaş hayvancılık işletme sayısı 1.161.095 adet olup, küçükbaş hayvancılık işletme sayısı ise 388.802 adettir (TOB, 2023). TÜİK (2016) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'de hayvanı olan tarımsal işletmelerinin, büyükbaş hayvan (sığır ve manda) sayısına göre işletme büyüklüğü grubu incelendiğinde, işletmelerin %44,50'si 1-4 baş, %24,80'ni ise 20-49 baş işletme büyüklüğünde yoğunlaşmaktadır. Küçükbaş hayvanlarda (koyun ve keçi) ise işletmelerin %28,50'si 50-149 baş, %36,30'sı ise 300 ve üzeri baş hayvanı olan işletme büyüklüğü grubunda yoğunlaşmaktadır.

Türkiye'de Yem Bitkileri Üretimi ve Kaba Yem

Kaba yem kaynaklarının önemli bir kısmını tarla tarımı içerisinde bulunan yem bitkileri oluşturmaktadır (Özkan ve Şahin Demirbağ, 2016). Türkiye'de 2022 yılında toplam 2 milyon 403 bin 801 hektar alanda 63 milyon 20 bin 905 ton yem bitkisi üretimi gerçekleşmiştir. Yonca, silajlık mısır, çayır otu, yulaf ve korunga başlıca üretilen yem bitkileridir (Çizelge 2).

Hayvan birimi, hayvan sayısının belli bir ağırlığa çevrilerek ifade edilen şeklidir. Genellikle yanındaki buzağısı ile beraber bir inek bir hayvan birimi olarak kabul edilir ve büyükbaş hayvan birimi (BBHB) olarak ifade edilir (Yüksek

ve ark., 2003). Büyükbaş hayvan birimi (BBHB), 2019 yılında 18 milyon 725 bin 802 olarak tespit edilmiştir. Söz konusu hayvan biriminin yıllık kaba yem ihtiyacı yaklaşık 95,6 milyon ton olmasına karşın, Türkiye'nin 2019 yılında kaba yem üretimi 67,2 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Kısacası, çayır ve meralarla beraber yem bitkilerinin oluşturduğu toplam yem üretimi yıllık kaba yem ihtiyacını karşılamaya yetmemektedir. 2019 yılında kaba yem açığı yaklaşık 30 milyon tondur. Başka bir ifadeyle, yem üretiminin yıllık kaba yem ihtiyacını karşılama oranı %70 dolaylarında olup, 2015 yılından itibaren bu oranda önemli bir değişiklik yaşanmamıştır (Çizelge 3). TOB (2021) raporunda Türkiye'de kaba yem açığının sap-saman hariç tutulduğunda yaklaşık 25 ton olarak tespit etmiş olup, ihtiyacı karşılama oranı %68,71 olarak hesaplanmıştır. Yapılan benzer bir çalışmada, Türkiye'de yem üretiminin yıllık kaba yem ihtiyacını karşılama oranı %60,76 olarak bulunmuştur (Özek, 2022).

Türkiye'de Karma Yem Üretimi

Hayvanlarda beslenme kaba yemlerin yanında karma (kesif) yemlerle de karşılanmaktadır. Özellikle hayvanların verim paylarının karşılanması karma yemler önemli rol oynamaktadır (Alarşlan, 2017). Türkiye'de 2022 yılında 27 milyon 129 bin 648 ton karma yem üretimi gerçekleşmiştir. Bu üretimin %25,32'sini sığır süt yemi, %22,20'sini etlik piliç yemi, %21,66'sını sığır besi yemi, %12,91'ini yumurta yemi ve %17,91'ini diğer karma yemler oluşturmaktadır. 2015 yılından 2022 yılına kadar karma yem üretiminde %34,94 artış olurken, en fazla artış %76,99 ile sığır besi yeminde yaşanmıştır (Çizelge 4).

Çizelge 1. Dünya'da ve Türkiye'de büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığı

Yıllar	Büyükbaş (baş)		Türkiye'nin Payı (%)	Küçükbaş (baş)		Türkiye'nin Payı (%)
	Dünya	Türkiye		Dünya	Türkiye	
2001-2004	1.510.171.722	10.354.865	0,69	1.844.121.714	33.461.054	1,81
2005-2008	1.578.139.736	10.724.497	0,68	1.980.894.945	31.910.434	1,61
2009-2012	1.611.168.249	11.423.975	0,71	2.041.641.367	29.545.847	1,45
2013-2016	1.647.379.134	14.256.984	0,87	2.169.319.099	39.425.398	1,82
2017	1.678.886.347	14.222.228	0,85	2.254.707.666	41.329.232	1,83
2018	1.687.499.294	17.220.903	1,02	2.275.495.767	46.117.399	2,03
2019	1.703.969.794	17.872.331	1,05	2.342.385.389	48.481.479	2,07
2020	1.724.475.508	18.157.971	1,05	2.379.372.922	54.112.626	2,27
2021	1.733.235.141	18.036.117	1,04	2.396.134.564	57.519.204	2,40
2001-2004=100	114,77	174,18	-	129,93	171,90	-
2020=100	100,51	99,33	-	100,70	106,30	-

Kaynak: FAO, 2023

Çizelge 2. Türkiye'de yem bitkileri üretim alanı (ha) ve üretim miktarı (ton)

Ürün	2020		2021		2022	
	Alan	Miktar	Alan	Miktar	Alan	Miktar
Yonca (yeşil ot)	660.015	19.290.519	666.974	19.310.959	641.129	19.064.213
Mısır (silaj)	520.250	27.186.949	524.369	27.309.962	524.565	28.558.983
Çayır Otu (yeşil ot)	44.628	293.848	165.138	804.681	492.903	3.683.405
Yulaf (yeşil ot)	323.987	3.850.475	369.518	3.752.850	360.268	4.649.051
Korunga (yeşil ot)	172.169	1.934.697	174.417	1.546.641	160.875	1.786.207
Tritikale (yeşil ot)	34.994	558.643	46.426	673.112	61.919	1.072.635
İtalyan Çimi (yemlik)	25.328	971.691	37.328	1.380.195	53.982	2.122.105
Arpa (yeşil ot)	31.319	537.066	27.941	443.553	29.223	482.665
Bezelye (yemlik)	24.315	452.776	26.798	486.233	25.877	475.005
Bugday (hâsıl/yeşil ot)	17.866	348.838	15.077	286.270	16.831	310.966
Çavdar (yeşil ot)	6.851	98.195	8.554	114.162	10.655	150.885
Mürdümük (yeşil ot)	8.769	82.026	7.713	63.074	6.699	55.208
Mısır (hâsıl)	5.666	126.142	5.828	128.704	5.061	114.672
Yem Şalgamı	4.657	237.491	4.316	217.567	4.946	268.890
Sorgum (yeşil ot)	2.327	87.920	2.768	113.179	2.918	117.076
Burçak (yeşil ot)	2.293	14.562	2.257	13.401	2.043	12.417
Hayvan Pancarı	1.664	83.763	1.347	67.060	1.149	56.360
Bakla, Kuru (yemlik)	1.384	4.133	895	2.623	817	2.452
Sudan Otu (yemlik)	-	-	225	10.605	242	9.169
Üçgül (yeşil ot)	6	96	7	119	7	117
Diğer *	-	-	1.523	19.591	1.693	28.424
Toplam	1.888.486	56.159.830	2.089.419	56.744.541	2.403.801	63.020.905

Kaynak: TÜİK, 2023; (*): Başka yerde sınıflandırılmamış diğer yem bitkileri (tahıl samanı ve kabuklar hariç)

Çizelge 3. Türkiye’de büyükbaş hayvan birimi (BBHB) değerleri ve kaba yem açığı

		2015	2016	2017	2018	2019
Büyükbaş Hayvan Birimi (BBHB)	Büyükbaş	11.178.680	11.291.268	12.769.122	13.784.042	14.238.254
	Küçükbaş	3.773.408	3.728.890	4.082.554	4.259.461	4.487.548
	Toplam	14.952.089	15.020.159	16.851.677	18.043.503	18.725.802
Yıllık Kaba Yem İhtiyacı (milyon ton)	Yeşil Ot + Silaj	54,6	54,8	61,5	65,9	68,3
	Kuru Ot	21,8	21,9	24,6	26,3	27,3
	Toplam	76,4	76,7	86,1	92,2	95,6
Toplam Yem Üretimi (milyon ton)	Çayır ve Meralar	11,7	11,7	11,7	11,7	11,7
	Yem Bitkileri	42,0	45,7	49,7	52,3	55,5
	Toplam	53,7	57,4	61,4	64,0	67,2
Kaba Yem Açığı (milyon ton)		22,7	19,3	24,7	28,2	28,4
Kaba Yemin İhtiyacı Karşılama Oranı (%)		70,3	74,8	71,3	69,4	70,3

Kaynak: Özkan, 2020

Çizelge 4. Türkiye’de karma yem üretimi (ton)

Yıllar	Sığır Besi Yemi	Sığır Süt Yemi	Etlik Piliç Yemi	Yumurta Yemi	Diğer Karma Yemler*	Genel Toplam
2015	3.320.221	5.384.586	4.779.916	3.417.209	3.203.051	20.104.983
2016	3.827.073	5.840.262	4.566.237	2.958.232	3.210.048	20.401.852
2017	4.594.552	6.171.275	4.753.989	3.369.665	3.528.862	22.418.333
2018	5.072.549	6.481.999	5.306.118	3.600.843	3.682.980	24.144.489
2019	5.406.167	6.550.258	5.363.210	3.828.441	3.791.041	24.939.117
2020	5.732.941	7.016.824	5.397.526	3.716.754	4.408.221	26.272.266
2021	5.961.009	7.171.666	5.542.974	3.661.780	4.666.569	27.003.998
2022	5.876.345	6.870.374	6.022.932	3.501.499	4.858.498	27.129.648
2015=100	176,99	127,59	126,00	102,46	151,68	134,94
Payı (%)**	21,66	25,32	22,20	12,91	17,91	100,00

Kaynak: TOB, 2023;(*) Diğer Karma Yemler: Küçükbaş yemleri, balık yemleri, at yemi, ev ve süs hayvanları yemleri, arı keki vb.; (**) 2022 yılında genel toplamdan aldığı pay

Çizelge 5. Türkiye’nin karma yem ve yem hammaddesi dış ticareti

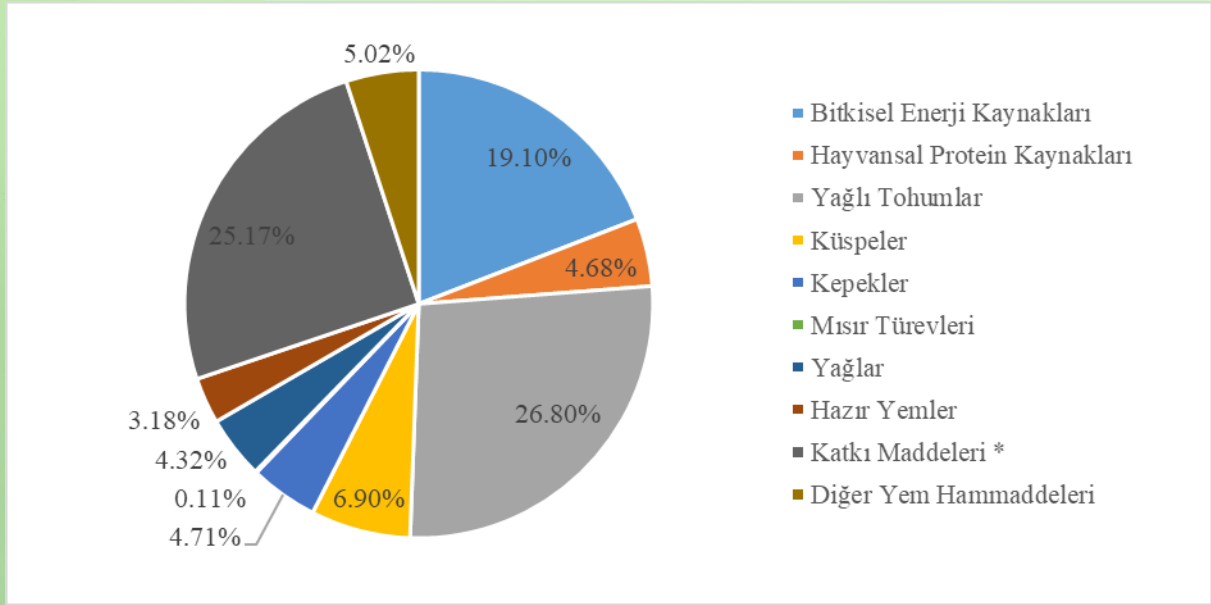
Yıl	İthalat		İhracat		Dış Ticaret Dengesi (bin ABD\$)
	Miktar (ton)	Değer (bin ABD\$)	Miktar (ton)	Değer (bin ABD\$)	
2015	8.821.449	3.926.437	1.232.193	714.472	- 3.211.965
2016	9.150.967	3.891.909	1.700.694	930.033	- 2.961.876
2017	12.575.129	4.646.073	1.858.879	897.696	- 3.748.377
2018	11.449.650	4.723.153	2.088.908	968.704	- 3.754.449
2019	13.123.482	4.818.599	1.523.519	989.055	- 3.829.544
2020	12.345.423	4.869.665	2.130.573	1.200.820	- 3.668.845
2021	12.835.547	6.408.330	2.862.134	1.557.528	- 4.850.802
2022	12.750.511	7.699.428	2.937.352	2.140.676	- 5.558.752
2015=100	144,54	196,09	238,38	299,62	173,06

Kaynak: Türkiyem-Bir, 2023

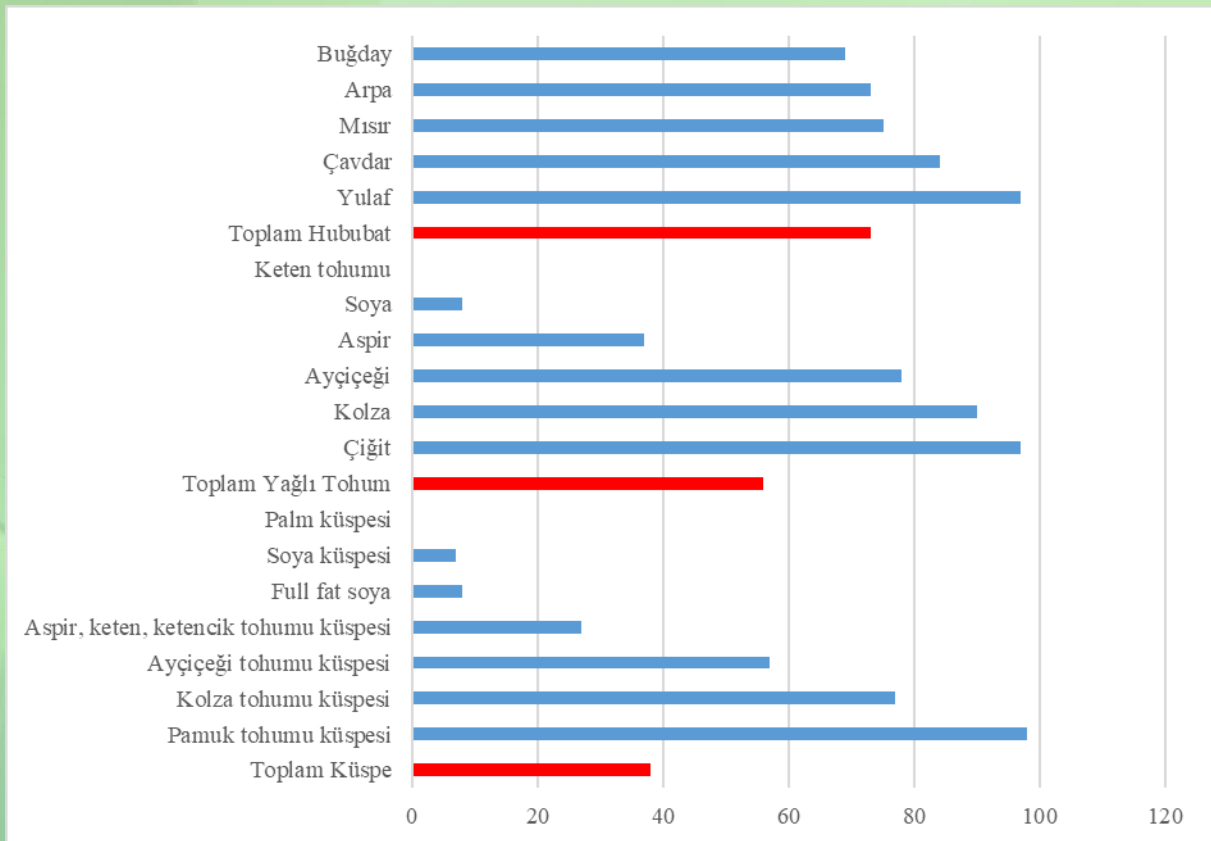
Türkiye 2022 yılında 7 milyar 699 milyon 428 bin ABD\$ değerinde, 12 milyon 750 bin 511 ton karma yem ve yem hammaddesi ithalatı gerçekleştirmiştir. 2015 yılından 2022 yılına kadar ithalat miktarında %44,54, ithalat değerinde ise %96,09 oranında artış yaşanmıştır. Bununla birlikte aynı yıl 2 milyar 140 milyon 676 bin ABD\$ değerinde, 2 milyon 937 bin 352 ton karma yem ve yem hammaddesi ihracatı gerçekleşmiştir. 2015 yılından 2022 yılına kadar ihracat miktarında %138,38, ihracat değerinde ise %199,62 oranında artış meydana gelmiştir. Türkiye 2022 yılında karma yem ve yem hammaddesi dış ticaretinde 5 milyar 558 milyon 752 bin ABD\$ dış ticaret açığı vermiştir. Bu açık 2015 yılından 2022 yılına kadar %73,06 oranında artmıştır. Kısacası Türkiye karma yem ve yem hammaddesinde önemli ölçüde dışa (ithalata) bağımlıdır (Çizelge 5).

Türkiye’nin karma yem üretiminde gerçekleştirdiği ithalatının tamamına yakını hammadde olarak yapılmaktadır. Başka bir deyişle, Türkiye hammaddeyi dışarıdan temin ederek yem üretimini yurtiçinde yapmaktadır. Karma yem hammadde grupları içerisinde ithalatta en büyük payı %26,80 ile yağlı tohumlu bitkiler (ayçiçeği, soya fasulyesi, kolza vs.) oluştururken, bu kalemi %25,17 ile katkı maddeleri, %19,10 ile bitkisel enerji kaynağı ürünler (buğday, arpa, mısır vs.) takip etmektedir (Şekil 1).

Şekil 1. Türkiye’de karma yem hammadde gruplarının ithalatta aldıkları paylar (2022 yılı)
Kaynak: Türkiyem-Bir, 2023; (*) Bu kalemde yer alan bazı ürünlerin ithalat ve ihracatları gıda ürünleri kapsamında yapılmaktadır.

Şekil 2. Türkiye’nin başlıca karma yem hammaddelerinde yeterlilik seviyeleri (%) (2021 yılı)
Kaynak: Türkiyem-Bir, 2022

Türkiye’de karma yem hammaddesi temininde ana ithalat kalemlerinin başında gelen tarımsal ürünlerin yurtiçi yeterlilik seviyeleri şekil 2’de verilmiştir. Buna göre, 2021 yılında hububatta kendine yeterlilik %70 seviyelerinde olup, bu oran yağlı tohumlarda %50 seviyelerinde, küspelerde ise %40 seviyesinin altına düşmektedir (Şekil 2).

Şekil 1 ve 2 değerlendirildiğinde, Türkiye’de üretilen tahıllar ve yağlı tohumlu bitkiler doğrudan veya dolaylı olarak karma yem sanayisinin ana hammaddelerini oluşturmaktadır. Bununla birlikte tahıl ve yağlı tohumlu bitkiler doğrudan yem sanayisinde kullanılmasının yanında diğer birçok hammaddenin (kepek, küspe, mısır türevleri vs.) temelini oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu ürünlerin üretiminde yaşanan arz açığı karma yem üretiminde ithalatın artmasına neden olmaktadır. Bu nedenle ithalatın azaltılması için bu ürünlerde en azından kendine yeterliliğin sağlanması elzemdir.

Türkiye’de Yem Bitkileri Desteklemeleri

Türkiye’de yem bitkileri üretimine sağlanan tarımsal desteklemeler çizelge 6’da yer almaktadır. Yem bitkilerine 2022 yılında alan bazlı tarımsal destekler kapsamında 94 TL/da mazot, 21 TL/da ise gübre desteği verilmektedir. Küçük aile işletmelerine 200 TL/da destek sağlanırken, organik tarım yapan üreticilere farklı kategoriler baz alınarak dekar 10-40 TL arasında değişen oranlarda destek sağlanmaktadır. Katı organik-organomineral gübre kullanan üreticilere dekar 20 TL destek sunulmaktadır (Çizelge 6).

Hayvancılık destekleri kapsamında yem bitkilerine verilen desteklerde ise yapay çayır-mera üretimine 150 TL/da, silajlık mısır (sulu) ekilişlere 100 TL/da, çok yıllık yem bitkileri (sulu) ve korunga üretimine (sulu/kuru) üretimine ise 90 TL/da destekleme sağlanmaktadır. Ayrıca tek yıllık yem bitkilerine 60 TL/da destek verilirken, kuru ekilişlere 40 TL/da destekleme ödemesi yapılmaktadır (Çizelge 6).

Yem bitkilerine sağlanan başka bir tarımsal destek ise sertifikalı tohum kullanım ve üretim desteğidir. 2022 yılında yonca üretiminde sertifikalı tohum kullanım desteği 60 TL/da iken, fiğ, yem bezelyesi ve korunga üretiminde bu tutar 45 TL/da’dır. Yonca için sertifikalı kademe tohum üretimi 4 TL/kg iken, yine yonca üretimi için orijinal/temel üstü kalitede olan tohum üretimlerine 5 TL/kg destek sağlanmaktadır. Benzer şekilde fiğ, yem bezelyesi ve korunga üretiminde sertifikalı kademe tohum üretimi 1,50 TL/kg iken, yine aynı ürünlerde orijinal/temel üstü kalitede olan tohum üretimlerine 1,60 TL/da destekleme yapılmaktadır. Ayrıca toprak analizi yapılan her 50 dekar alanda analiz başına Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından akredite edilen kuruluşlara destekleme ödemesi yapılmaktadır. Yıllar itibarıyla incelediğinde alan bazlı destekler kapsamında mazot ve gübre desteği hariç diğer destek kalemlerinde önemli düzeyde bir artış yaşanmamıştır.

Çizelge 6. Yem bitkilerine sağlanan tarımsal destekler

Tarımsal Destekler	Yıllar		
	2020	2021	2022
Alan Bazlı Tarımsal Destekler (TL/da)			
Mazot	17,00	19,00	94,00
Gübre	4,00	8,00	21,00
Katı Organik-Organomineral Gübre Desteği	10,00	20,00	20,00
Organik Tarım 2. Kategori (Bireysel)	40,00	40,00	40,00
Organik Tarım 2. Kategori (Üretici Grubu)	20,00	20,00	20,00
Organik Tarım 3. Kategori (Bireysel Grubu)	10,00	10,00	10,00
Organik Tarım 3. Kategori (Üretici Grubu)	5,00	10,00	10,00
Küçük Aile İşletmeleri Desteği	100,00	100,00	200,00
Hayvancılık Destekleri (Yem Bitkileri Desteği)* (TL/da)			
Korunga (Sulu/kuru)	90,00	90,00	90,00
Tek Yıllık Yem Bitkileri	60,00	60,00	60,00
Silajlık Ekilişler (Sulu)	100,00	100,00	100,00
Yapay Çayır Mera	150,00	150,00	150,00
Çok Yıllık Yem Bitkileri (Sulu)	90,00	90,00	90,00
Kuru Ekilişler	40,00	40,00	40,00
Diğer Tarımsal Amaçlı Destekler			
Sertifikalı Tohum Kullanım Desteği (TL/da)			
Fiğ, Yem Bezelyesi, Korunga	22,00	22,00	45,00
Yonca	30,00	30,00	60,00
Sertifikalı Tohum Üretim Desteği (Sertifikalı Kademe) (TL/kg)			
Fiğ, Yem Bezelyesi, Korunga	1,50	1,50	1,50
Yonca	4,00	4,00	4,00
Sertifikalı Tohum Üretim Desteği (Orijinal/Temel ve Üstü Kalite) (TL/kg)			
Fiğ, Yem Bezelyesi, Korunga	1,60	1,60	1,60
Yonca	5,00	5,00	5,00
Toprak Analizi Desteği (TL/Analiz)	40,00	-	50,00

Kaynak: Resmi Gazete, 2020-2022; (*) Yeraltı sularının yetersiz seviyede ve su kısıtı olduğunun Bakanlıkça tespit edildiği havzalarda ekimi yapılan yem bezelyesi, fiğ, macar fiği, burçak ve mürdümük için aldığı desteğe %50 ilave destek ödenir.

Sonuç ve Öneriler

Hayvancılık sektörü, artan nüfus ve taleplerle birlikte insanların hayvansal gıdalara erişimi açısından oldukça önemlidir. Bunun sağlanabilmesi içinde hayvanların yeterli düzeyde beslenmesi öncelik haline gelmektedir. Bu doğrultuda yem maliyetleri hayvancılık işletmelerinde en önemli girdi kalemini oluşturmaktadır. Ancak Türkiye'de hayvanların beslenmesi için üretilen yem bitkileri ve çayır mera varlığı, mevcut hayvan varlığını yeterince beslemeye yetmemektedir. Ayrıca karma yem üretimi için de benzer sorunlar yaşanmakta olup, hammaddenin önemli bir kısmı ithalata dayalıdır. Söz konusu taleplere cevap verebilmek için, Türkiye'nin hayvan varlığını besleyebileceği, yani kendine yeterliliği ön planda tutan politikalara öncelik verilmesi gerekmektedir. Kaba yem ihtiyacının karşılanması için yem bitkilerinin üretimi artırılmalı ve bunun için son yıllarda birim fiyatlarında önemli değişikliklerin yaşanmadığı tarımsal desteklerin gözden geçirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, mera, yaylak ve kışlakların ıslah edilerek otlatma kapasitesi ve verimlerinin artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Benzer şekilde karma yem sektörünün dışa bağımlılığın azaltılması için yem hammaddelerinin üretim ve verimlilikleri artırılmalıdır. Özellikle tahıl ve yağlı tohumlu bitki üretiminde kendine yeterliliğin sağlanması, karma yem sanayisindeki ithalatı azaltmak için önemli bir adımdır. Bu yapılırken, yem bitkileri ve diğer stratejik (temel) ürünlerin arzında sorun yaratmayacak şekilde üretim planlamaları ve destekleme politikaları benimsenmelidir.

Kaynaklar

- Ağırbaş NC, Sapmaz K, Koç A. 2017. Eskişehir İlinde Yem Bitkileri Ekiliş Alanı ve Üretim Miktarı Üzerine Tarımsal Desteklemelerin Etkisi. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 48(1), 65-72.
- Alarşlan ÖF. 2017. Hayvan Besleme ve Yemleme İlkeleri. Ankara.
- Altıntaş G, Altıntaş A, Çakmak E. 2017. Yem Bitkisi Desteklerinin Yem Bitkisi Üretimine Etkisi (Sivas İli Örneği). Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 34(2), 116-127.
- Alyeşil H, Gözener B. 2018. Kazova Vasfi Diren Tarım İşletmesi Süt Sığırcılığı Faaliyetinin Ekonomik Analizi. Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi, 7(1), 87-100.
- Aksu N, Dellal İ. 2016. Afyonkarahisar İlinde Yem Bitkileri Desteğinin Büyükbaş Hayvancılık Faaliyetleri ile İlişkinin Değerlendirmesi. Yüzüncü Yıl University Journal of Agricultural Sciences, 26(1), 52-60.
- Aşkan E, Dağdemir V. 2016. TRA1 Düzey 2 Bölgesinde Destek ve Teşvik Alan Süt Sığırcılığı İşletmelerinde Süt Üretim Maliyeti ve Karlılık Durumu. Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi, 2(1), 1-12.
- Aydın E, Sakarya E. 2012. Kars ve Erzurum İlleri Entansif Sığır Besi İşletmelerinin Ekonomik Analizi. Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, 18(6), 997-1005.
- Can MF. 2015. Ankara İli Merkez İlçelerindeki Sığır Besi İşletmelerinin Ekonomik Analizi. Eurasian Journal of Veterinary Sciences, 31(2), 87-94.
- Çelikyurt MA, Kuzgun M, Sayın B, Taştekin E, Cevher C. 2017. Antalya İlinde Yem Bitkileri Üreten İşletmelerin Mevcut Durumu, Destekleme Uygulaması ve Üretici Görüşleri. 5. Uluslararası Katılımlı Toprak ve Su Kaynakları Kongresi, Kırklareli.
- Ergün OF, Bayram B. 2021. Türkiye'de Hayvancılık Sektöründe Yaşanan Değişimler. Bahri Dağdaş Hayvancılık Araştırma Dergisi, 10(2), 158-175.
- Ertuş MM. 2019. Hakkâri'de Sürdürülebilir Mera Kullanımı ve Yem Bitkileri Üretimi. Doğu Fen Bilimleri Dergisi, 2(1), 47-53.
- FAO, 2023. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü. FAOSTAT. Erişim: <http://www.fao.org/faostat/en/#data> [Erişim tarihi: 09.06.2023]
- Gözener B, Sayılı M. 2015. Tokat İli Turhal İlçesinde Sığır Besiciliğinde Üretim Maliyeti ve Canlı Ağırlık Artışına Etki Eden Faktörler. Journal of Agricultural Sciences, 21(2), 288-299.
- Özalp M, Sayın C. 2018. Antalya'da Küçükbaş Hayvancılıkta Sürdürülebilirliğe Etki Eden Ekonomik Faktörlerin Değerlendirilmesi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi, 21, 1-11.
- Özek K. 2020. Balıkesir İli Karma Yem Üretimi ve Karma Yem Fabrikalarının Mevcut Durumları. Journal of the Institute of Science and Technology, 10(2), 1438-1448.
- Özek K. 2022. TR22 Güney Marmara Bölgesinde Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvancılığın Durumu, Kaba Yem Üretimi, Yeterliliği ve Hayvan Beslemedeki Önemi. Journal of the Institute of Science and Technology, 12(2), 1187-1200.
- Özkan U, Şahin Demirbağ N. 2016. Türkiye'de Kaliteli Kaba Yem Kaynaklarının Mevcut Durumu. Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi, 9(1), 23-27.
- Özkan U. 2020. Türkiye Yem Bitkileri Tarımına Karşılaştırmalı Genel Bakış ve Değerlendirme. Turkish Journal of Agricultural Engineering Research, 1(1), 29-43.
- Resmi Gazete, 2020, 2021, 2022. Bitkisel Üretime Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ.

- Saygı YD, Alarşlan ÖF. 2012. Kaba Yem Destekleme Uygulamalarının Yozgat Yöresi Süt Sığırı Yetiştiriciliğine Etkileri. Veteriner Hekimler Derneği Dergisi, 83(2), 25-35.
- Seki İ, Biler T. 2016. Büyük Baş Hayvan İşletmelerine Yönelik SWOT Analizi: Biga Örneği. ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi, 4(1), 51-59.
- Semerci A, Parlakay O, Çelik AD. 2015. Süt Sığırcılığı Yapan İşletmelerin Ekonomik Analizi: Hatay İli Örneği. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 12(3), 8-17.
- Tandoğan M. 2014. Balıkesir, Bolu ve Sakarya İllerinde Etlik Piliç Yetiştiriciliğinin Ekonomik ve Ekonometrik Analizi. Doktora Tezi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar, Türkiye.
- Tekerli N. 2010. Ege Bölgesi Karma Yem Sanayinin Mevcut Durumunun İncelenmesi ve Geliştirilmesi Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Fen Bilimleri Enstitüsü, Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ, Türkiye.
- TOB, 2021. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü (TAGEM). Yem Sektör Politika Belgesi 2020-2024. Erişim: [https://www.tarimorman.gov.tr/TAGEM/Belgeler/yayin/yemsektörpolitikabelgesi%20\(1\).pdf](https://www.tarimorman.gov.tr/TAGEM/Belgeler/yayin/yemsektörpolitikabelgesi%20(1).pdf) [Erişim tarihi: 15.06.2023]
- TOB, 2023. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. Gıda Kontrol Genel Müdürlüğü. Karma Yem Üretim Miktarları, Mayıs 2023. Erişim: <https://www.tarimorman.gov.tr/sgb/Belgeler/SagMenuVeriler/GKGM.pdf> [Erişim tarihi: 20.06.2023]
- TÜİK, 2023. Türkiye İstatistik Kurumu, Bitkisel Üretim İstatistikleri. Erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> [Erişim tarihi: 16.06.2023]
- Türkiye Yem Sanayicileri Birliği (Türkiyem-Bir), 2022. Yem Ar&Ge. Yem Magazin, 94: 25-40.
- Türkiye Yem Sanayicileri Birliği (Türkiyem-Bir), 2023. Yem Sanayisine İlişkin Yıllık İhracat ve İthalat İstatistikleri.
- Yeni A, Dağdemir V. 2023. Broylar (Etlik Piliç) Üretiminde Maliyet ve Gelir Analizi: Doğu Marmara Bölgesi Örneği. Palandöken Journal of Animal Sciences Technology and Economics, 2(1), 7-12.
- Yüksek T, Yüksek F, Eminağaoğlu Ö. 2003. Bazı Mera Amenajmanı Terimleri ve Tanımlamaları. Kafkas Üniversitesi Artvin Orman Fakültesi Dergisi, 1-2 (21-32).

